

Základní škola Jakuba Jana Ryby
Rožmitál pod Třemšínem

Program proti šikanování

1. Předmět

Program proti šikanování je nedílnou součástí Primární prevence sociálně patologických jevů ve škole a Minimálního preventivního programu.

Jeho cílem je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Je zaměřen na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách. Jeho hlavní součástí je krizový plán.

2. Vymezení základních pojmů

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Šikanou tedy není jednorázová rvačka ani vyčlenění dítěte z kolektivu, pokud není motivováno snahou ublížit či pobavit se na jeho úkor.

V zárodečných fázích se šikana vyskytuje téměř v každé škole. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví oběti.

Šikana může mít **dvě podoby**:

a) **přímá podoba šikany** – fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeže, poškozování věcí, slovní útoky v podobě nadávek, pomlavy, vyhrožování, ponižování, sexuální obtěžování až zneužívání, kyberšikana prostřednictvím elektronické komunikace (útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod.)

b) **nepřímá podoba šikany** – demonstrativní přehlížení a ignorování žáka nebo žáků.

Šikana může probíhat ve dvou formách, jako verbální či fyzická, často v kombinaci obou jako smíšená.

3. Odpovědnost školy a pedagogických pracovníků

Škola je povinná zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování.

Pedagogický pracovník musí šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc. Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřešetření trestného činu.

4. Prevence šikanování

Základem prevence šikanování je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky a mezi žáky a učiteli. Škola usiluje o vytváření bezpečného prostředí, dobrého sociálního klimatu třídy a školy a proto podporuje solidaritu a toleranci, podporuje vědomí sounáležitosti, posiluje a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy, uplatňuje spolupráci mezi dětmi a rozvíjí jejich vzájemný respekt, rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince. Vede žáky k sebedůvěře, respektuje jejich práva a v souvislosti s tím jim ukazuje nutnost plnění jejich povinností. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Pedagog musí vždy dávat jasně najevo, že toto chování je špatné a nelze je tolerovat. Je třeba zachytit ho včas, nejlépe již v prvním stádiu. Nutnou podmínkou je ovzduší důvěry mezi žáky a pedagogy.

Škola zajišťuje vzdělávání pracovníků v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Zajišťuje dohled pedagogických pracovníků nad žáky. Zajišťuje seznamování žáků, pedagogických pracovníků i rodičů s negativními důsledky šikanování. Zajišťuje doplňování školní knihovny literaturou z oblasti problematiky násilného chování a šikanování.

Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka. Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka. Důležitou součástí jejich práce je vnímání vztahů mezi žáky a atmosféry v třídních kolektivech, kde působí. Učitelé

znají příklady přímých a nepřímých znaků šikanování, informují o nich také rodiče. Uvědomují si, že vztahy a chování pedagogických i nepedagogických pracovníků vůči sobě a vůči žákům ovlivňují chování žáků.

Žáci jsou informováni, na koho se mohou obrátit při problémech souvisejících se šikanou. Při podezření na výskyt šikany má žák povinnost upozornit třídního učitele, školního metodika prevence či jiného pedagogického pracovníka.

Ve školním řádu škola jasně stanovuje pravidla chování a sankce za jejich porušení.

Podle potřeby škola spolupracuje se specializovanými institucemi v resortu školství, zdravotnictví a sociální péče.

Prostředkem prevence šikanování a cílem školy je vytvořit ve škole takové prostředí, které omezí vznik šikany a počínající šikanu umožní odhalit dříve, než se plně rozvine.

5. Postupy řešení šikanování

Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach obětí, agresorů i dalších účastníků. Prvním úkolem pedagoga je vždy přerušeni šikany, zabránění jejímu dalšímu pokračování a ochrana oběti.

Krizový plán A zahrnuje situace, které škola zvládne řešit vlastními silami. Jde o počáteční stádia šikanování:

Pedagogický pracovník, který má podezření na šikanování nebo je informován o podezření na šikanování a to žáky, rodiči či jinými osobami, zahájí okamžitě vyšetřování šikany. Svá pozorování a zjištění konfrontuje s dalšími pedagogy.

Metody vyšetřování šikany:

- rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili
- nalezení vhodných svědků, zápis důležitých zjištění
- požádání rodičů oběti o spolupráci, konzultace s nimi
- individuální, popřípadě konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů)
- rozhovor s obětí (citlivý, diskretní)
- rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi
- individuální jednání s rodiči agresorů
- informace rodičům oběti o výsledcích vyšetřování

Během celého vyšetřování spolupracuje pedagogický pracovník s metodikem prevence a výchovným poradcem, informuje ředitele školy.

Ředitel školy rozhodne, zda bude škola řešit situaci vlastními silami nebo potřebuje pomoc zvenku a jmenuje pracovníky, kteří se budou podílet na vyšetřování šikany dle jeho pokynů.

Krizový plán B se použije v případě pokročilé šikany s neobvyklou formou – výbuchem skupinového násilí vůči oběti:

Překonání šoku pedagogického pracovníka a okamžitá záchrana oběti.

Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.

Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.

Pokračující pomoc a podpora oběti.

Ředitel školy hlásí Policii ČR závažnější případ šikanování nebo případ, kdy je podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění).

Následuje vlastní vyšetřování určenými metodami.

Po ukončení vyšetřování šikany vždy učitel popř. ředitel informuje rodiče o výsledcích, a to i v případech, že se podezření neprokáže.

V pedagogické radě ředitel navrhne a projedná potrestání agresorů.

V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat dítěti péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo dalších odborníků.

V mimořádných případech ředitel školy doporučí rodičům agresora dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP. Podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, oznámí skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka.

Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Rodiče jsou na třídních schůzkách předem informováni o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování.

6. Postup rodičů při podezření na šikanování

Rodiče informují o podezření na šikanování třídního učitele popřípadě dalšího pedagogického pracovníka, při jehož hodinách nebo dohledu nad žáky k šikaně dochází. Nejsou-li podezření na projevy šikany bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků, obrátí se rodiče s informací na ředitele školy. Jsou-li rodiče přesvědčeni, že škola postupuje při řešení šikanování nedostatečně, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo s Českou školní inspekcí.

7. Náměty pro práci učitelů v oblasti prevence šikanování

- a) Problematika šikanování jako součást výuky prvouky a přírodovědy na 1.stupni, rodinné výchovy a občanské výchovy na 2.stupni.
- b) Řešení problémů při hodinách s třídním učitelem (hry, příběhy, kruhové rozhovory, diskuse, zjišťování problémů, sebehodnocení).
- c) Adaptační programy, pobyty s výukou v přírodě, ozdravné pobyty, lyžařský výcvik, školní výlety.
- d) Využití odborné i populárně naučné literatury.
- e) Využití možnosti účasti na odborných seminářích v rámci DVPP.
- f) Konzultace a předávání zkušeností v pedagogickém sboru.

8. Přílohy

Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování

Upozornění pro rodiče žáků

Stádia šikanování

Informační leták pro žáky ZŠ a pro studenty SŠ

Literatura a jiné materiály, které jsou k dispozici ve škole

Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování

1. Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přizpůsobovací konflikty nejsou vzácností!)

2. Přímé znaky šikanování mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet.
Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo „legrací“ zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávisným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Upozornění pro rodiče žáků

Rodiče žáků se doporučuje upozornit zejména na to, aby si všímali těchto možných příznaků šikanování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by se telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. „Nechte mě!“
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

Stádia šikanování

Motto: Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj.

První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dělat „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka. Třetí stadium už je klíčové. Vydělí se jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

Michal Kolář

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito širitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich obětmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

Stadia šikanování podle Michala Koláře, 1990, 1996, 1997, 2000 aj.

Informační leták pro žáky ZŠ a pro studenty SŠ

Nikdo nemá právo druhému ubližovat!

Spolužáci se k tobě chovají nepřátelsky, ubližují ti a ty nevíš, jak dál.

Víš o někom, kdo je šikanován, a je ti ho líto.

PŘEKONEJ STRACH A ZAJDI ZA UČITELEM, KTERÉMU DŮVĚŘUJEŠ (ŠKOLNÍM METODIKEM PREVENCE, ŠKOLNÍM PSYCHOLOGEM, VÝCHOVNÝM PORADCEM).

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co ti je nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí. Strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci. Ale může ti znepríjemňovat život i jinak. Pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšímali si tě.

Později se otravování života stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí (bití, krádeže a poškozování věcí). Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestným činem.

Proč bývá člověk šikanován?

Není to proto, že by byl špatný, nebo proto, že by si to nějak zasloužil. Chyba není v něm, ale ve špatných vztazích mezi některými spolužáky. Převládá v nich bezohlednost a násilí.

Jak se můžeš bránit?

Když se ptali jednoho zoufalého žáka, proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: „Já nevím, když přijdu domů, tak se na to snažím nemyslet. A doufám, že už to bude lepší.“ **Myslet si, že to bude lepší, je omyl.** Nikomu nic neříct, je strkání hlavy do písku, které situaci jenom zhoršuje. Nevzdávej to a udělej následující:

- Obrat' se na učitele, kterému důvěřuješ. Může ti skutečně pomoci, bude ti věřit a neprozradí tě.
- Svěř se svým rodičům.
- V případě, že nenajdeš odvalu říct to ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 800 155 555 nebo 116 111. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou

věřit, protože nejsi sám, komu se něco podobného děje.
Literatura a jiné materiály, které jsou k dispozici ve škole

Časopisy Prevence

Bolest šikany, M.Kolář

Šikana ve škole, na ulici, doma, Bourcet,S.,Gravillonová,I.

Relaxační hry s dětmi, Naderu,M.

Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu, Šimanovský,Z.

Hry pro usměrňování agresivity, Erkert,A.

Komunikace a vzájemné porozumění hry pro dospívající, Vališová,A.

Sám sobě psychologem, Capponi,V.,Novák,T.

Hry pro život 1, Hermochová,S.

Zlatý fond her II,Hrkal,J.,Hanuš,R.

Jak ochránit své dítě, Elliottová,M.

Medicína pro duši,Cimický,J.

Šikana, fotoseriál na sadě CD